

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
------------	---

1. BÖLÜM İSLÂM KURUMLARI TARİHİ'NE GİRİŞ

1. Tanım, İçerik ve Metot.....	9
2. Kaynaklar.....	14
3. İslâm Öncesi Yakın Arka Planda Kültür/Medeniyet Birikimi.....	22
a. Doğu Roma/Bizans Medeniyeti ve Kurumlarına Dair.....	22
b. Sâsânî Medeniyeti ve Kurumlarına Dair.....	34
c. İslâm Öncesi Araplarda Kurumlara Dair.....	39
4. İslâm Kurumlarının Özgünlüğü Meselesi.....	49

2. BÖLÜM BAŞLICA İSLÂM KURUMLARI

1. Hilâfet/Halifelik.....	55
2. Vezâret/Vezirlik-Sadrazamlık.....	73
3. Hâciblik.....	93
4. Divân Teşkilatı ve Osmanlı Divân-ı Hümâyun'u.....	101
5. Saray, Enderun, Harem.....	121
6. Valilik.....	141
7. Ordu Teşkilatı.....	153
8. Şurta, Hares, Ases / İç Güvenlik.....	185
9. Berid/Posta Teşkilatı ve Menzilhâne.....	207
10. Ribat, Kervansaray.....	219
11. Beytülmâl/Hazine, Vergi, Dâru'd-Darb/Darphâne ve Para.....	227
12. Mescid-Cami.....	255
13. Tekke, Zâviye, Dergâh.....	271
14. Hac Emirliği ve Surre Alayları.....	289
15. Nakîbü'l-Eşraflık.....	301
16. Kadılık ve Mahkemeler.....	315
17. Şeyhülislamlık.....	331

18. Hisbe Teşkilatı.....	339
19. Şehremâneti.....	351
20. Fütüvvet, Ahîlik ve Loncalar.....	365
21. Vakıflar ve Hizmet Alanları.....	381
22. Dâruşşifâ/Şifâhâne, Bîmâristan/Bîmarhâne.....	403
23. Dârüleytâm/Yetimhâne, Darülaceze/Güçsüzler Yurdu ve Islahhâneler.....	413
24. Para Vakıfları.....	433
25. Suffe ve Küttab.....	443
26. Beytü'l-Hikme: Antik Kültür Mirasının İslâm Dünyasına Aktarılması.....	457
27. Müslümanlarda Kitap Kültürü ve Kütüphaneler.....	473
28. Medreseler ve Mektepler.....	491
29. Encümen-i Dâniş ve Dârulfünûn/Üniversite.....	513
30. Rasathane/Gözlemevi.....	521
DİZİN	531
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ	535

ÖNSÖZ

Kurumsallaşma adına değerlerin tespitinde, toplumların geçmişten günümüze en önemli referanslarından birisi dinleri olmuştur. Çünkü din toplumların hayatının her alanı ile ilgilenir. İslâm dini de, hayatı bir bütün olarak ihata ettiğine, her hadiseyi izah ve her probleme çözüm önerisi sunduğuna göre, ortaya koyduğu ölçülerin her alanda kurumlar/müesseseler oluşmasına referans teşkil etmesi kaçınılmaz olmuştur. İşte bu noktada kendine özgülük durumu başlamıştır. Her ne kadar insanlığın daha önce çeşitli ihtiyaçlar doğrultusunda sistemleştirdiği, kurumsallaştırdığı konular varsa da, İslâm dininin ortaya koyduğu ölçülerle müslüman toplum/lar kendi kurumlarını oluşturmuşlardır. Zira bir medeniyetin varlığını devam ettirebilmesi sosyal, siyasî, malî, adlî ve dinî başta olmak üzere her alanda kurumlarını oluşturmasına bağlıdır.

Hız. Peygamber (sas) döneminden itibaren hayatın çeşitli alanlarındaki iş yükünün, İslâm dininin prensipleri esas alınarak sistemleştirilmesi kurumsallaşmayı doğurmuştur. Neticede ortaya çıkan kurumlar müslüman toplum/lar nezdinde geliştiği ve ihtiyaçlara göre farklılaştığı için, bunların hepsi İslâm tarihinin bir bölümü, kültür ve medeniyet yönünün önemli bir parçası olan “İslâm Müesseseleri/Kurumları Tarihi” içerisinde değerlendirilir olmuştur.

Elinizdeki kitap, Hız. Peygamber döneminden itibaren hayatın çeşitli alanlarında İslâm dininin prensipleri esas alınarak ortaya çıkmış olan başlıca kurumları içermektedir. Müslüman toplumlar nezdinde zaman içerisindeki gelişim ve ihtiyaçlara göre ortaya çıkan farklılaşmalar gözetilerek kaleme alınan kurumlar, otuz başlık halinde sunulmuştur. Bunlar bazı benzer çalışmalarda görüleceği üzere sosyal, siyasî, askerî, malî, adlî, dinî, iktisadî kurumlar vs. gibi üst başlıklar altında verilmemiştir. Bunun sebebi, bazı kurumların tek bir alana dahil edilememeleridir. Çünkü bazı kurumların ortaya çıkış ve gelişim süreçlerindeki görünümleri, kimi zaman birden fazla alana dahil edilebilir olmalarını mümkün kılmaktadır.

Alanında uzman akademisyen yazarlarca kaleme alınan bu kitap, tüm İslâm kültür ve medeniyet tarihi ilgililerinin; İlahiyat ve İslâmî İlimler fakültelerinde, tarih bölümlerinde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve hatta doktora düzeyinde öğrenim gören herkesin alanla ilgili ihtiyaçlarını karşı-

lamayı hedeflemektedir. Özellikle İslâm Kurumları Tarihi ve İslâm Medeniyeti Tarihi gibi adlar altında okutulan derslerde, ders kitabı olarak takip edilmesi mümkündür ve telifinde zaten bu durum dikkate alınmıştır. Eserde bölüm sonlarında sunulan kaynakça kısımları ise ileri okumalar için son derece önemli yönlendirmelerdir.

Son olarak çok değerli birikim ve emeklerini böyle bir çalışmada bir araya getiren yazarlarımız Prof. Dr. Mustafa Zeki Terzi, Prof. Dr. Abdurrahman Acar, Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık, Prof. Dr. Tahsin Özcan, Prof. Dr. Ünal Kılıç, Prof. Dr. Adem Tutar, Prof. Dr. Mustafa Demirci, Prof. Dr. Mehmet Azimli, Prof. Dr. Murat Akgündüz, Doç. Dr. Fatih Yahya Ayaz, Doç. Dr. Haşim Şahin, Doç. Dr. Fatih Erkoçoğlu, Doç. Dr. Metin Yılmaz, Doç. Dr. Şaban Öz, Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman Daş, Yrd. Doç. Dr. İsmail Pırlanta, Yrd. Doç. Dr. Yunus Berkli, Arş. Gör. Fatih Duman, Arş. Gör. Korkut Dindi'ye; her zaman olduğu gibi bilginin paylaşım ve yayılımını önceleyerek İslâm Kurumları Tarihi El Kitabı'nı okurla buluşturan Grafiker yayınları yetkililerine teşekkür ederim.

Editör

Prof. Dr. Eyüp Baş
Eylül, 2013